

DOI: 10.32347/2076-815x.2021.78.81-90

УДК 725.622.721.33(477.63)

Вишневський Д.С.,
demiar97@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7410-875X,
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова

РОЗВИТОК СИСТЕМ МІСТОБУДУВАННЯ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Розглянуті окремі аспекти розвитку систем містобудування. Зокрема визначено вітчизняні особливості розвитку територій, акумульовано та проаналізовано міжнародний досвід розвитку систем містобудування. На практиці національна система містобудування не має чітких пріоритетів, що були б сформульовані відповідно до потреб населення та державних інтересів. Відповідно, не можна сказати, що держава шляхом реалізацією функцій управління забезпечує стратегічні реформи у системі містобудування, що визначає необхідність трансформацій відповідно до стандартів генерального планування Європейського Союзу. На сьогодні процеси урбанізації продовжують активно розвиватися. Управління територіями визначає цілеспрямованість реалізації функцій містобудівних систем. Важливими завданням розвитку процесів містобудування є пошук шляхів ефективної організації урбанізованого простору відповідно до соціально-економічних та культурно-побутових потреб населення, що постійно зростає. В цьому контексті у статті проаналізовано питання теоретичного обґрунтування генерального планування, визначено роль генерального планування у системі містобудівного розвитку, проаналізовано пріоритети, тенденції та перспективи розвитку системи генерального планування. Національна система містобудування характеризується кризою моделі управління містобудівним процесом, зокрема має хаотичний характер. Пошуку шляхів вирішення цих проблем присвячена дана стаття.

Ключові слова: містобудівна система; генеральне планування; управління розвитком територій.

Постановка проблеми. Провідними тенденціями розвитку сучасних територій є процеси урбанізація. В умовах розвитку суспільства після промислової революції відбулося переформатування процесів розселення. Від сільських територій населення почало переміщуватися до міст, що формувалися навколо містоутворюючих підприємств. Для забезпечення життєдіяльності населення, завданням якого було забезпечення роботи

промисловості, формувалася соціально-побутова інфраструктура. Ця система отримала назву урбанізації і набула особливо бурхливого розвитку на початку ХХ століття. На сьогодні процеси урбанізації продовжують активно розвиватися. Управління територіями визначає цілеспрямованість реалізації функцій містобудівних систем. Відповідно підвищення комфорту проживання населення на урбанізованих територіях, та їх гармонійна взаємодія із оточуючим середовищем є основними завданнями сучасної системи містобудування. Акумулявання факторів розвитку систем містобудування визначило вимоги до формування системи генерального планування міст та територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток систем містобудування та генерального планування досліджувався у роботах таких науковців, як М.М. Дьомін, М.М. Габрель, О. І.Сингаївська, Г. М Іванченко, О. П. Кошевий, П. П. Чередніченко, А.М. Плешкановська та інші [1-5]. Проте залишаються невирішеними окремі аспекти аналізу та впровадження сучасних тенденцій розвитку містобудування в управлінні територіями на національному та регіональному рівнях.

Мета та завдання. Метою дослідження є розробка теоретико-прикладних питань розвитку містобудівних систем шляхом аналізу ролі генерального планування у формуванні територіальної привабливості регіонів.

Відповідно до поставленої мети вирішуються наступні завдання:

- проаналізовано питання теоретичного обґрунтування генерального планування,
- визначено роль генерального планування у системі містобудівного розвитку,
- проаналізовано пріоритети, тенденції та перспективи розвитку системи генерального планування.

Виклад основного матеріалу. Містобудування – це сукупність процесів, спрямованих на комплексне забезпечення інфраструктурного середовища життєдіяльності населення шляхом реалізації функції прогнозування та планування розвитку територій, забудову, процеси землекористування, створення інженерної, транспортної, соціальної, культурно-побутової та екологічної інфраструктури.

Тенденції розвитку міст дозволяють науковцям та фахівцям-практикам у системі містобудування визначити, що у найближчі п'ять років провідні тенденції розвитку територій будуть формуватися у великих містах. Розвиток великих міст мегаполісів визначає процеси розвитку сучасного суспільства. Провідними пріоритетами державної політики розвинених країн світу є саме розвиток територій [1].

Сучасними тенденціями розвитку систем містобудування у країнах Європейського Союзу є наступні [2-4]:

- формування комфортного середовища для життєдіяльності населення,
- забезпечення гармонійної взаємодії техногенного простору та природних екосистем,
- цифровізація процесів надання послуг,
- формування екологічно свідомого мислення у жителів великих мегаполісів,
- підвищення рівня озеленення територій,
- формування агломерацій з метою розвантаження ділових центрів,
- забезпечення транспортної доступності та транспортної мобільності територій.

Прикладами успішних територіальних урбанізованих просторів можуть стати європейські міста, які реалізують постулати Концепції сталого розвитку ООН, зокрема, Амстердам, Осло, Глазго, Брюссель, Копенгаген та інші [5].

Великою проблемою територіального розвитку є перенаселення великих мегаполісів та, відповідно, нераціональний розподіл ресурсів між територіями із густозаселеними районами та малозаселеними районами. Якщо раніше основним фактором розселення населення були плодородні землі для ведення натурального господарства, а далі організації сільськогосподарської діяльності, то на сьогодні, фактором тяжіння населення виступають ділові центри – центри концентрації технологій та підприємницької активності. Відповідно для їх розвитку необхідно формування урбанізованого простору, що може забезпечити населення необхідними ресурсами: продуктами харчування, комунальними послугами, громадським транспортом та іншими ресурсами. Формування урбанізованого простору таких міст має ряд проблем [6-8]:

- транспортні затори,
- незбалансований розвиток районів,
- наявність нетрів у межах міст,
- забруднення повітря викидами CO₂,
- стресовість проживання населення,
- високий рівень маргінальності,
- неякісна питна вода,
- неефективна інфраструктура, що не може забезпечити соціально-економічні та культурно-побутові потреби перенаселеного міста.

Прикладами таких міст, що мають високий ступінь урбанізації та стикаються з рядом описаних вище проблем в умовах перенаселення є

більшість мегаполісів Азії та Південної Америки, зокрема, Мумбай, Делі, Куала-Лумпур, Ріо-де-Жанейро, Мехіко та інші [9-10].

Отже, питання розвитку систем містобудування мають наступні стратегічні завдання – пошук шляхів ефективної організації урбанізованого простору відповідно до соціально-економічних та культурно-побутових потреб населення, що постійно зростає. Отже, важливу роль у управлінні містами відіграють саме процеси містобудування, а, як було визначено вище, розвиток міст є пріоритетом розвитку сучасного суспільства, відповідно одним із базових пріоритетів розвитку управління територіями.

Проблеми містобудування на глобальному та національному рівнях визначаються наступними факторами – рис. 1 [11]

Рис. 1 – Фактори розвитку систем містобудування

Акумуляція факторів розвитку систем містобудування визначило вимоги до формування системи генерального планування міст та територій. Функціями системи містобудування у процесах розвитку територій можна визначити наступні [12]:

- формування цілей розвитку територій, як пріоритетів державного розвитку,
- формування системи мотивації населення для розвитку територій,
- реалізація запитів та інтересів населення у формуванні комфортних умов проживання населення,
- формування та виконання завдань містобудівного розвитку,
- виконання функцій публічного управління та реалізації функцій місцевого самоврядування у процесах розвитку містобудування.

Визначимо основні завдання системи управління розвитком містобудівних систем – рис. 2.

Отже, завданнями органів управління на рівні держави та на місцевому рівні є створення матеріального підґрунтя для реалізації потреб населення через визначення найбільш раціональних механізмів реалізації цих потреб. Важливо

зазначити, що до функцій органів управління також відноситься розробка державних стандартів планування забудови, розробка та оформлення містобудівної документації та стратегічних програм розвитку територій, моніторинг дотримання містобудівного законодавства [6].

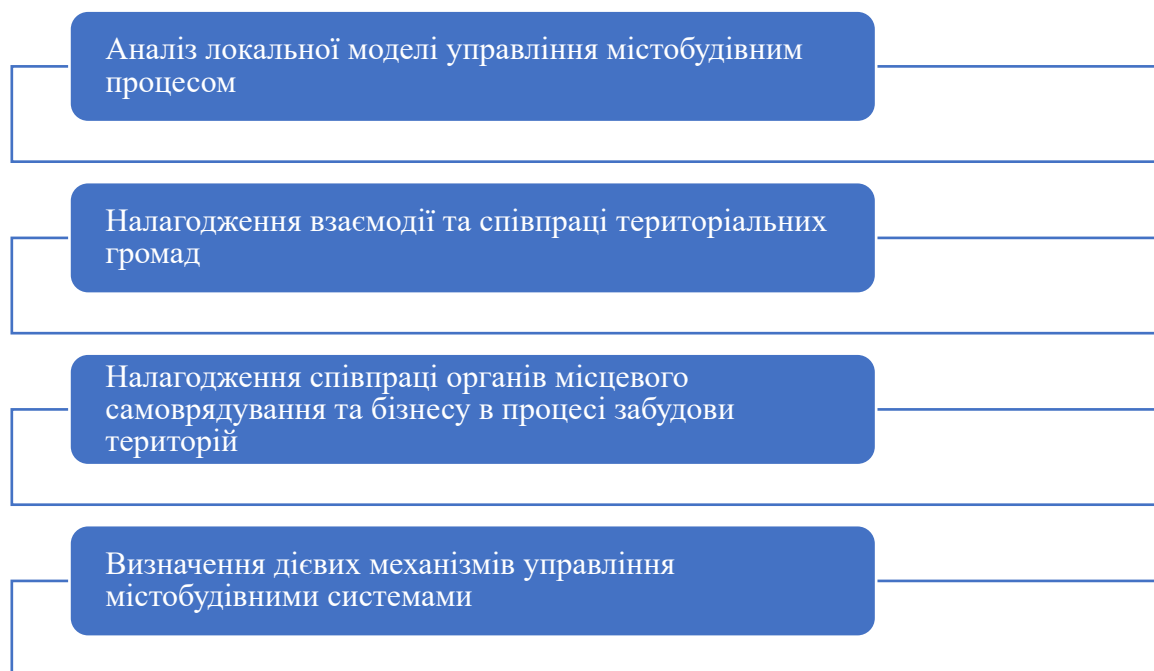

Рис. 2. Алгоритм реалізації завдань системи управління у сфері містобудування

Аналіз теоретичних концепцій до визначення поняття містобудівної діяльності, генерального планування та ролі управління в цій системі дав змогу визначити функції, завдання та цілі містобудування.

Аналіз практичних підходів до розробки норм та стандартів генерального планування в Україні має наступні проблеми:

- необхідність формування чітких та прозорих законодавчих норм містобудівного регулювання,
- формування системи документообігу регулювання містобудівної діяльності,
- формування системи регулювання взаємовідносин суб'єктів містобудівної діяльності та стейкхолдерів,
- необхідність формування науково-методичного підґрунтя для зміни нормативно-правового забезпечення регулювання містобудівної діяльності.

Недосконалість системи регулювання та нормативно-правового забезпечення процесів генерального планування розвитку територій визначає негативні тенденції, зокрема:

- несанкціонована забудова,
- зміна функціонального призначення земельних ділянок,

- забудова зеленої зони,
- розміщення забудови у межах червоних ліній,
- відсутність механізмів збереження культурної, архітектурної, історичної спадщини,
- незбалансована забудова (щільність забудови, забудова із широкими порожніми місцями),
- раціоналізація системи формування приватної власності на об'єкти нерухомості,
- конфліктні моменти навколо об'єктів забудови,
- відсутність раціональної практики громадських обговорень процесів планування та організації забудови.

Отже, національна система містобудування характеризується кризою моделі управління містобудівним процесом, зокрема має хаотичний характер.

Охарактеризуємо проблеми національної системи містобудування в Україні – рис. 3.

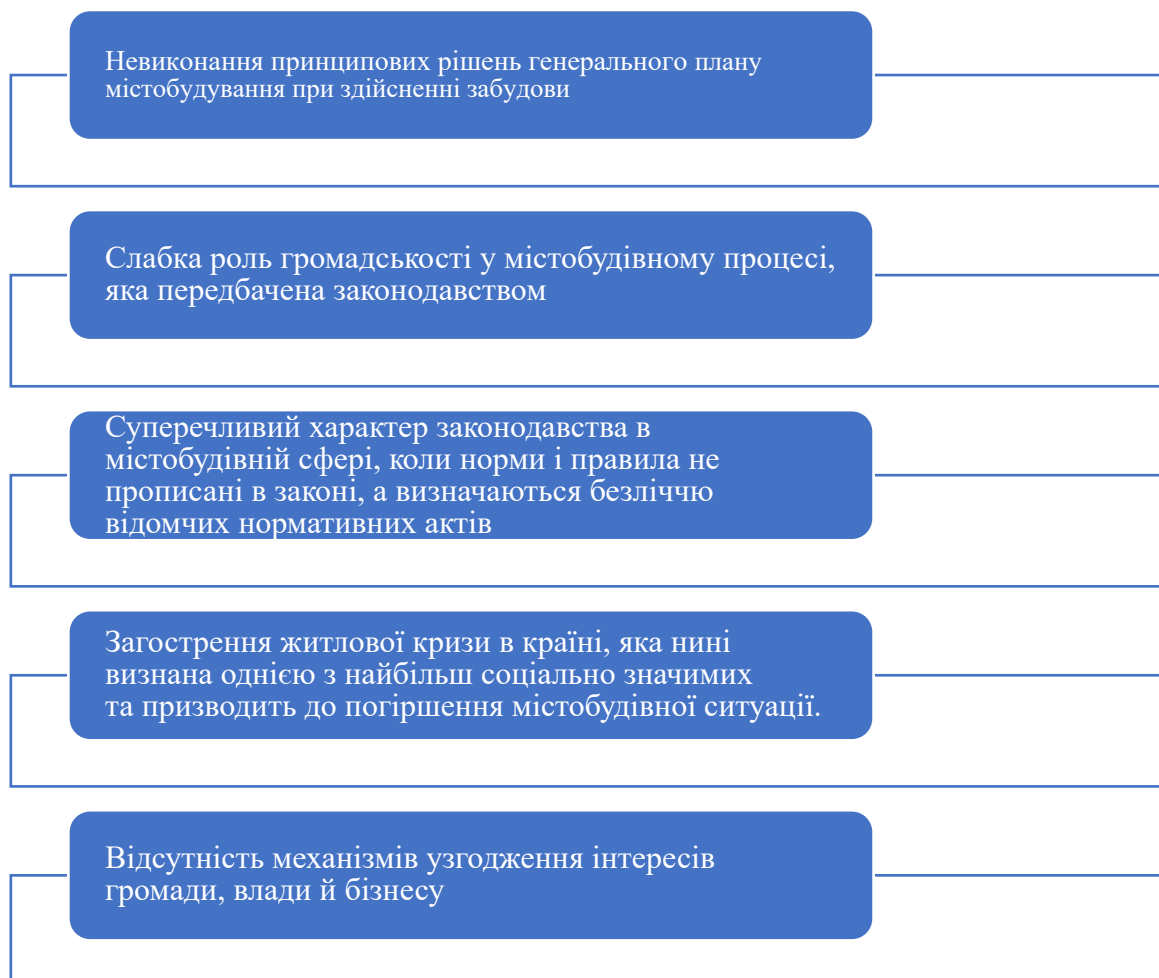

Рис. 3 - Проблеми національної системи містобудування в Україні

Отже, проблеми генерального планування в Україні мають організаційно-правовий та соціально-економічний характер. Відповідно важливу роль у підвищенні ефективності містобудівного планування та регулювання відіграє розробка раціональної державної політики у сфері генерального планування, в першу чергу, формування комплексної правової основи розвитку містобудування, подолання корупції в публічному секторі, що регламентує містобудівні процеси.

Висновки та пропозиції подальших досліджень. Отже, у результаті проведеного аналізу було визначено, що базовим пріоритетом розвитку суспільства є формування пріоритетів розвитку територій. Проблеми розвитку територій багато в чому мають глобальний характер. Проте, визначено також унікальну специфіку проблематики розвитку саме національних систем містобудування. Серед основних проблем містобудування визначено проблеми, викликані перенаселенням та недостатньою кількістю ресурсів, що можуть забезпечити комфортне проживання людей на тій чи іншій території. Було визначено комплектність та системність процесів містобудування, базовим поняттям якого є генеральне планування. Система управління має забезпечувати у сфері містобудування та генерального планування раціональність просторового розвитку та планування територій, дотримання нормативно-правових актів у системі містобудівного розвитку, що є пріоритетом для проведення подальшого аналізу.

Список використаних джерел:

1. Демин Н.М. Районная планировка в Украине. Сорок лет спустя. Н.М. Демин - Досвід та перспективи розвитку міст України, Український державний науково-дослідний інститут проектування міст Діпромисто, державне підприємство 2015 – с 12-32
2. Габрель М.М. Просторова організація містобудівних систем / М.М. Габрель ; Інститут регіональних досліджень НАН України. – К. : Видавничий дім А.С.С, 2004. – 400
3. Підвищення ефективності містобудівних рішень в організації приміських територій // Сингаївська, О.І.; Іванченко, Г.М.; Кошевий, О.П.; Чередніченко, П.П. // 2014 - URI: <http://repository.knuba.edu.ua/handle/987654321/7727>
4. Плешкановська А.М. Реконструкція міста в контексті проблем міського розвитку / А.М. Плешкановська // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. - 2008. - Вип. 19. - С. 225-231. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2008_19_36.
5. Застосування теорії множин в дослідженні структур інформаційного забезпечення містобудівної діяльності // Дьомін, М.М.; Сингаївська, О.І. // 2015. - URI: <http://repository.knuba.edu.ua/handle/987654321/7389>
6. Наукові основи розвитку будівельної галузі України: монографія; під. ред. І.А. Арутюнян. Запоріжжя. Видавництво ЗДІА. 2017. – 460 с
7. Актуальна монографія "Міста та епохи" / В.В. Шулик, М.М. Габрель, П.П. Чередніченко // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. - 2012. - Вип. 29. - С. 304-306. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2012_29_46
8. Білоконь Ю.М. Управління розвитком територій (планувальні аспекти). – К.: Укрархбудінформ, 2002. – 148 с.

9. Габрель Михайло Миколайович. Підвищення ефективності містобудівних рішень в організації приміських територій [текст]: моногр. / М.М. Габрель. – Львів: СПОЛОМ, 2014. – 272 с.

10. Осітнянко А.П. Проблеми управління територіальним розвитком міста. / А.П.Осітнянко, А.М.Мамедов // Містобудування та територіальне планування. №2. - К.: КНУБА, 1998. - С. 56-62.

11. Управління розвитком міста. Навч. посіб. / За ред. В.М.Вакуленка, М.К.Орлатого. - К.: Вид-во НАДУ, 2006. - 352 с.

12. Куць Є.С. Урбанізовані території: методологія та практика планування та управління/ Є.С. Куць, С.В. Куць. – к.: НДПІ містобудування, 2003. – 252 с.

Вишневский Д.С.,
Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А.Н. Бекетова

РАЗВИТИЕ СИСТЕМ ГОРОДОСТРОЕНИЯ: СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ

Статья посвящена отдельным аспектам развития систем градостроительства. В частности, определены отечественные особенности развития территорий, актуализирован и проанализирован международный опыт развития систем градостроительства. На практике у национальной системы градостроительства нет четких приоритетов, которые были бы сформулированы в соответствии с потребностями населения и государственными интересами. Соответственно, нельзя сказать, что государство путем реализации функций управления обеспечивает стратегические реформы в системе градостроительства, что определяет необходимость трансформаций в соответствии со стандартами генерального планирования Европейского Союза. На сегодняшний день процессы урбанизации продолжают активно развиваться. Управление территориями определяет целенаправленность реализации функций градостроительных систем. Важной задачей развития процессов градостроительства является поиск путей эффективной организации урбанизированного пространства в соответствии с социально-экономическими и культурно-бытовыми потребностями постоянно растущего населения. В этом контексте в статье проанализированы вопросы теоретического обоснования генерального планирования, определена роль генерального планирования в системе градостроительного развития, проанализированы приоритеты, тенденции и перспективы развития системы генерального планирования. Национальная система градостроительства характеризуется кризисом модели управления градостроительными процессами, в частности, носит хаотический характер. Поиску путей решения этих проблем посвящена данная статья.

Ключевые слова: градостроительная система; генеральное планирование; управление развитием территорий.

Vishnevsky Denis,
post graduate student of the Department of Urban Construction
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

DEVELOPMENT OF URBAN PLANNING SYSTEMS: ESSENCE AND FEATURES

The article is devoted to some aspects of the development of urban planning systems. In particular, the domestic peculiarities of the development of territories are determined, the international experience of the development of urban planning systems is accumulated and analyzed. In practice, the national urban planning system does not have clear priorities that would be formulated in accordance with the needs of the population and state interests. Accordingly, it cannot be said that the state, through the implementation of management functions, provides strategic reforms in the urban planning system, which determines the need for transformation in accordance with the general planning standards of the European Union. Today, the processes of urbanization continue to develop actively. Territorial management determines the purposefulness of the functions of urban planning systems. An important task of the development of urban planning is to find ways to effectively organize the urban space in accordance with the socio-economic and cultural needs of a growing population. In this context, the article analyzes the issues of theoretical justification of general planning, defines the role of general planning in the system of urban development, analyzes the priorities, trends and prospects for the development of general planning. The national system of urban planning is characterized by the crisis of the model of urban planning management, in particular, it is chaotic. This article is devoted to finding ways to solve these problems.

Keywords: urban planning system; general planning; territorial development management.

REFERENCES:

1. Demyn N.M. Raionnaia planirovka v Ukrayne. Sorok let spustia. N.M. Demyn - Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrainy, Ukrainyskyi derzhavnyi naukovo-doslidnyi instytut proektuvannia mist Dipromisto, derzhavne pidpriemstvo 2015 – s 12-32 {in Russian}

2. Habrel M.M. Prostorova orhanizatsiia mistobudivnykh system / M. M. Habrel ; Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy. – K. : Vydavnychi dim A.S.S, 2004. – 400 {in Ukrainian}
3. Pidvyshchennia efektyvnosti mistobudivnykh rishen v orhanizatsii prymiskykh terytorii // Synhainvska, O.I.; Ivanchenko, H.M.; Koshevyi, O.P.; Cherednichenko, P.P. // 2014 - URI: <http://repository.knuba.edu.ua//handle/987654321/7727> {in Ukrainian}
4. Pleshkanovska A. M. Rekonstruktsiia mista v konteksti problem miskoho rozvytku / A.M. Pleshkanovska // Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. - 2008. - Vyp. 19. - S. 225-231. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2008_19_36. {in Ukrainian}
5. Zastosuvannia teorii mnozhyn v doslidzhenni struktur informatsiinoho zabezpechennia mistobudivnoi diialnosti // Domin, M. M.; Synhainvska, O. I. // 2015. - URI: <http://repository.knuba.edu.ua//handle/987654321/7389> {in Ukrainian}
6. Naukovi osnovy rozvytku budivelnoi haluzi Ukrainy: monohrafiia; pid. red. I.A. Arutiunian. Zaporizhzhia. Vydavnytstvo ZDIA. 2017. – 460 s {in Ukrainian}
7. Aktualna monohrafiia "Mista ta epokhy" / V. V. Shulyk, M. M. Habrel, P. P. Cherednichenko // Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. - 2012. - Vyp. 29. - S. 304-306. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2012_29_46 {in Ukrainian}
8. Bilokon Yu.M. Upravlinnia rozvytkom terytorii (planovalni aspekty). – K.: Ukrarkhbuildinform, 2002. – 148 s. {in Ukrainian}
9. Habrel Mykhailo Mykolaiovych. Pidvyshchennia efektyvnosti mistobudivnykh rishen v orhanizatsii prymiskykh terytorii [tekst]: monohr. / M.M. Habrel. – Lviv: SPOLOM, 2014. – 272 s. {in Ukrainian}
10. Ositnianko A.P. Problemy upravlinnia terytorialnym rozvytkom mista. / A. P.Ositnianko, A. M.Mamedov // Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia. №2. - K.: KNUBA, 1998. - S. 56-62. {in Ukrainian}
11. Upravlinnia rozvytkom mista. Navch. posib. / Za red. V.M.Vakulenko, M.K. Orlatoho. - K.: Vyd-vo NADU, 2006. - 352 s. {in Ukrainian}
12. Kuts Ye.S. Urbanizovani terytorii: metodolohiia ta praktyka planuvannia ta upravlinnia/ Ye.S. Kuts, S.V. Kuts. – k.: NDPI mistobuduvannia, 2003. – 252 s. {in Ukrainian}